İNALCIK VE OĞUZOĞLU ANISINA

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNE YALAKOVA'DAN YALOVA'YA 2024

CİLT 1

Editörler
Hacer KARABAĞ ARSLAN
Yusuf Ziya KARAASLAN

EKİN
Basım Yayın Dağıtım

2024

© 2024 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

Yazıların tüm sorumluluğu yazar/yazarlara aittir.

ISBN: 978-625-5968-04-3

Sayfa Düzeni: Aslı AYRANCI

Kapak Tasarımı: Yusra TATAR

Baskı ve Cilt:

Sonçağ Yayıncılık
Matbaacılık Reklam
San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
48/48 İskitler - Ankara
Tel.: (0312) 341 36 67
Sertifika No: 47865

Baskı Tarihi: Aralık 2024

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax.: (0.224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com
www.ekinkitap.com

İÇİNDEKİLER

YAHŞİ FAKİH'İN PEŞİNDE, DİJİTAL ÇAĞIN EŞİĞİNDE 1
Cemal KAFADAR

HALİL İNALCIK, YUSUF OĞUZOĞLU VE YALOVA ÜZERİNE 12
Özer ERGENÇ

KURULUŞ DEVRİ OSMANLI DENİZCİLİĞİ VE HALİL İNALCIK 14
İdris BOSTAN

KOCAELİ BÖLGESİ HAREKÂT-I MİLLİYEYE NASIL KATILDI? (1919) 26
Haluk SELVİ

BİR BİZANS İMPARATORU NEDEN TARİH YAZAR? VI. İOANNES KANTAKOUZENOS'UN "*HİSTORİA*"SI 50
Murat KEÇİŞ

THE CITY OF SINOP: BETWEEN THE OTTOMANS, SIVAS EMIRATE, AND THE EMPIRE OF TREBIZOND 75
Dmitry KOROBEYNIKOV

***TÂRÎH-İ LÂRÎ*'YE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU 85**
Yusuf Ziya KARAASLAN

YILDIRIM BAYEZİD'İN İSTANBUL KUŞATMALARI 100
Sezai SEVİM

BİR BİYOGRAFİ DENEMESİ: DEŞT-İ KIPÇAK'TAN BİZANS SARAYINA SYRGİANNES PALEOLOGOS PHİLANTHROPENOS KOMNENOS (1290-1334) ... 111
Cihan YALVAR

BURSA SUBAŞISINA NE OLDU? 17. YÜZYILDAN 18. YÜZYILA BURSA ŞEHRİNİN GÜVENLİĞİ 130
Nilüfer ALKAN GÜNAY

1269/1852-53 TARİHLİ BELGEYE GÖRE TANZİMAT DÖNEMİ İDARİ REFORMLARININ TAŞRAYA YANSIMASI: ÇORUM ÖRNEĞİ 142
Zülkif DAĞLI

OSMANLI DEVLETİ'NDE BELEDİYE SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE YALOVA BELEDİYESİ'NİN KURULUŞ TARİHİ 170
Hasan SOYGÜZEL

BURSA'NIN DEPREMSELLİĞİ VE 1855 KIYAMET-İ SUĞRA: TARİHSEL VE JEOLOJİK BİR İNCELEME 187
Nuri YILDIZ

KIRIM TATARLARINDA DERGİCİLİK VE KALGAY DERGİSİ 205
Hatice ŞAHİN

TÜRKÇENİN YAZI DİLİ OLMASINDA TARİHÎ ETKENLER 216
Ali AKAR

ATATÜRK ÖZEL KİTAPLIĞINDA BİR ÇUVAŞÇA-RUSÇA SÖZLÜK ÇEVİRİSİ - ÇUVAŞ SÖZ KÖKLERİ LÜGATİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER 225
Bülent BAYRAM

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ALFABE TARTIŞMALARINA DAİR GÜNCEL BİR LİTERATÜR ANALİZİ 238
A. Mevhibe COŞAR

İSMAİL GASPIRALI'NIN HAYATI, FİKİRLERİ VE FAALİYETLERİ 284
Nihatcan GÜNGÖR

TÜRK TARİHİNE VE TARİH YAZIMINA KATKI YAPAN BİR PORTRE: DR. FEROZE ABDULLAH KHAN YASAMEE 296
Behçet Kemal YEŞİLBURSA

BALKAN COĞRAFYASI YAZARLARININ KALEMİNDEN YANSIYAN 'CEM SULTAN' İZLEKLERİ 309
Nesrin KARACA

HALIL INALCIK'S WORKS ON ALBANIA AND HIS INFLUENCE UPON THE ALBANIAN HISTORIOGRAPHY 337
Eduart CAKA

OSMANLI DEVLETİ'NDE GAYRİMÜSLİMLERİN İÇ ÖRGÜTLENMESİNE DAİR YENİ BİLGİLER: BULGAR CEMAAT İDARESİ (*OBŞTİNA*) ÖRNEĞİ 349
Nergis İMAMOĞLU

OSMANLI MAARİF NAZIRLARININ DİL YETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 366
Yusuf Sabri ŞİMŞEK

OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE TARIM TARİHİ 392
Uğur BİLGİLİ
Sinem ZERE TAŞKIN

OSMANLI DÖNEMİNDE TARIM KREDİ KOOPERATİFÇİLİĞİ 408
Sertaç DOKUZLU
Muqbel Ahmed ABDULLAH

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE DEVLET ÜRETME ÇİFTLİKLERİ..... 421
Elif Erbek BOZABA
Serkan GÜRLÜK

GIDA GÜVENLİĞİNIN TARIHSEL GELIŞIMI..... 436
Elif KOÇ ALİBAŞOĞLU
Şeyma Alime BAKIRCI
Ömer Utku ÇOPUR
Perihan YOLCI ÖMEROĞLU

OSMANLI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE BURSA İLİ YÖRESEL ÜRÜNLERİ 454
Merve KOÇ
Sertaç DOKUZLU
David NTAWUGURANIRIMANA

BULGARİSTAN'DA OSMANLI BARUTHANELERİ (19. YÜZYIL)..... 471
Lyubomir MIKOV

BATI AVRUPA'DAKİ ÇAĞDAŞLARININ YAZILARINDA MÜTEFERRİKA MATBAASI 494
Orlin SABEV

REJİ KOLCULARININ YANYA VİLAYETİ'NDEKİ USULSÜZLÜKLERİNE DAİR BAZI TESPİTLER (1883-1912) 508
Mustafa DAĞ

İTTİHATÇI FEDAİLİĞİN CUMHURİYET ORDU PRATİKLERİNE MİRASI VE YAKUP CEMİL SEMBOLÜ 537
Ömer Faruk ATILGAN

SULTAN ABDÜLAZİZ'İN ŞİFA TALEBİNE BURSA'DAN GELEN YANIT: ÇİTLİ MADEN SUYU 555
Nurefşan KARADAĞ

SÜRGÜNDE YAŞAMAK VE ÖLMEK: SABIK SULTAN VAHDETTİN'İN SÜRGÜNÜ VE BERABERİNDEKİLER (KASIM 1922-MAYIS 1926) 575
Odile MOREAU

KURTULUŞ SAVAŞI PROPAGANDA STRATEJİLERİNDE "OSMAN GAZİ" 587
Hacer KARABAĞ ARSLAN

HÜSEYİN RAUF (ORBAY) BEY'İN HİNDİSTAN'DA VERDİĞİ KONFERANSLAR VE YANKILARI 605
Nazire DOĞAN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNUN FRANSIZ BASININDAKİ YANKILARI 624
Sercan ALABAY

BURSA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ: KURULUŞ SÜRECİ VE ŞEHİR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 639
İsmet KARAHAN
Eda Nur AYDOĞDU

CRETAN MUSLIMS DURING THE LATE AUTONOMOUS PERIOD: FROM THE YOUNG TURK REVOLUTION TO UNION WITH GREECE, 1908-1913 653
Georgios LIMANTZAKIS

GÖÇ TARİHİ ARAŞTIRMALARINDA HATIRATIN DEĞERİ: GİRİT GÖÇMENİ ALİ NİHÂNÎ'NİN HATIRATI VE SÖYLEDİKLERİ 681
Metin MENEKŞE

XVII. YÜZYILDA OSMANLI SAVUNMASI AÇISINDAN EGE DENİZİ'NDEKİ BAZI ADALARIN ÖNEMİ 712
Bülent ÇELİK

OSMANLI DEVLETİ AÇISINDAN BİR LİMAN KENTİNİN GAYRİ TİCARÎ ÖNEMİ: TRİESTE (1850-1915) 737
İsmail ASOĞLU

BURSA ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN KAYNAK DEĞERİ: DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK BAĞLAMINDA DİPLOMATİK VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİNİN GENEL BİR ANALİZİ 766
Muhammed CEYHAN

FÂTİH'İN İSTANBULU'NDA BİR ZEYNÎYYE ŞEYHİ: ÂŞIKPAŞAZÂDE VE MAKTUL ATİK MİMAR SİNAN 781
Vedat TURĞUT

BETWEEN THE SULTAN'S ORDER AND THE GRAND MUFTI'S FATWA: TOBACCO IN THE SEVENTEENTH-CENTURY OTTOMAN EMPIRE 803
Valentin KITANOV

ITALY, GREECE, AND THE DODECANESE: ITALY'S ANNEXATION OF THE DODECANESE AND GREECE'S REACTION, 1915-1917 814
Gürhan YELLİCE

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Tarım Tarihi

**Uğur BİLGİLİ*
Sinem ZERE TAŞKIN****

Öz

Osmanlı Devleti bir köylü toplum olması nedeniyle tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahipti. Topraklar, 1858 yılında hazırlanan Arazi Kanunnamesine kadar; Öşür, Haraç ve Miri Topraklar olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde; çiftçinin toprağın sahibi olmaması, ulaşım olanaklarının yetersiz, vergilerin ağır olması, çiftçinin ürettiği ürünü istediği kişiye satamaması ve imtiyazlı kişilere satmak zorunda kalması, ülke içinde iç gümrüklerin olması, çiftçinin bir başka pazara gitmek için ayrıca vergi vermek zorunda kalması, ticaretin gelişememesi, sadece kendi ihtiyaçları için mal üretir hale gelmeleri, çiftçinin tohum ıslahı, gübreleme, makineleşme gibi yeniliklerden habersiz olması, Avrupalı devletlere ayrıcalıklar tanınması, Avrupa ürünlerinin Osmanlı pazarlarını doldurması, savaşlar, afetler, kıtlıklar, eşkıyalıklar gibi sebeplerle çiftçilerin şehirlere göçmesi, tarımda el emeği açığının ortaya çıkması ve geniş tarım alanlarının boş kalması gibi sorunlar nedeniyle tarım geri kalmıştır.

19. yy Osmanlı tarımında yenilik hareketlerinin başladığı bir yüzyıl olmuştur. Yenileşme hareketleri 1839 Tanzimat Fermanı ile mümkün olabilmiştir. Tarımı geliştirmek amacıyla; Memleket Sandıklarının, Ziraat Bankası'nın, tarıma dayalı sanayinin kurulması, Arazi Kanunnamesinin yayımlanması ve ziraat okullarının açılması gibi bazı uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra özel girişimcilik özendirilmiş, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiş, 1925 yılında aşar vergisi kaldırılmış, 1934'de 1. Sanayi Planı hazırlanıp uygulamaya konulmuş, tahıl fiyatlarının desteklenmesi amacıyla 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuş, II. Dünya Savaşında tarımsal üretim olumsuz etkilenmiş, savaş sonrası, makine, gübre gibi girdilere uygun fiyatlarla ulaşılabilmesi için Zirai Donatım Kurumu ve teknik tarım teşkilatları kurulmuştur. Nüfusun artması, makineleşme ve ulaşımın kolaylaşmasıyla 1950'lerde kırdan kente göç başlamış, 1980'lerde gençlerin kırsaldan ayrılması hızlanmıştır. Türkiye tarımda sahip olduğu önemli avantajlara rağmen henüz bitkisel ve hayvansal üretimde arzu edilen verimlilik düzeyine ulaşamamıştır. Tarladan sofraya gıda güvenliği konusunda önemli sorunlar çözülmeyi beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti'nde tarım, Türkiye Cumhuriyeti Devletinde tarım, tarım tarihi, bitkisel üretim, hayvansal üretim*

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Bursa/TÜRKİYE, ubilgili@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0801-7678.

** Doktora Sonrası Araştırmacı, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Bursa/TÜRKİYE, sinemzere@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2243-2993.

History of Agriculture from the Ottoman Empire to the Republic of Türkiye

Abstract

Since the Ottoman Empire was a peasant society, it had an economic structure based on agriculture. Until the Arazi Kanunnamesi prepared in 1858, lands were evaluated as Öşür, Haraç and Miri Lands. In the Ottoman Empire; the farmer does not own the land, transportation facilities are inadequate, taxes are heavy, farmers cannot sell their product to whomever they want and have to sell it to privileged people, there are internal customs within the country, farmers have to pay additional taxes to go to another market, trade cannot develop, they became producing goods only for their own needs, farmers were unaware of innovations such as seed breeding, fertilization and mechanization, privileges were granted to European states, European products filled the Ottoman markets, farmers migrated to cities due to wars, disasters, famines and banditry, decrease in people working in agriculture and agriculture has lagged behind due to problems such as vacant agricultural lands.

The 19th century was a century when innovation movements began in Ottoman agriculture. Innovation movements became possible with the Tanzimat Edict of 1839. In order to develop agriculture; Some practices were tried to be implemented, such as the establishment of Memleket Sandıkları, Ziraat Bankası, agriculture-based industry, publication of the Arazi Kanunnamesi and opening of agricultural schools.

After the establishment of the Republic of Turkey, private entrepreneurship was encouraged, the Izmir Economic Congress was held in 1923, the aşar tax was abolished in 1925, the 1st Industrial Plan was prepared and put into practice in 1934, the Soil Products Office was established in 1938 to support grain prices, and agricultural production was negatively affected during World War II, and after the war, Agricultural Equipment Institution and technical agricultural organizations were established to provide access to inputs such as machinery and fertilizer at affordable prices. With the increase in population, mechanization and easier transportation, migration from rural to urban areas began in the 1950s, and the departure of young people from rural areas accelerated in the 1980s. Despite the significant advantages it has in agriculture, Turkey has not yet reached the desired productivity level in plant and animal production. Significant problems in food safety from farm to table remain to be solved.

Key Words: *Agriculture in the Ottoman Empire, agriculture in the Republic of Turkey, history of agriculture, plant production, animal production*

Giriş

Tarım, evcilleştirilmiş bitkilerin yetiştirilmesine ve evcil hayvanların bakımına dayanmaktadır. Evcilleştirme, tarımı tanımlayan önemli bir toplumsal aşamadır, ancak tarım, evcilleştirmeden daha fazlasıdır. Aynı şekilde evcilleştirme, bitki ve hayvanların üretimi ve seleksiyon yoluyla özelliklerini değiştirmeyi kapsayan ekonomik bir süreçten daha fazlasıdır. Daha genel olarak insanlara yararlı bitki ve hayvanların evlerine

yakınlaştırılması, böylece onlar üzerindeki kontrolün arttırılması anlamına gelmektedir. Bu bir sosyalleşme, doğal kaynakların kavramsal olarak kültüre alınması eylemidir. Konuyu araştıran birçok bilim insanı evcilleştirmeyi bir ehlileştirme eylemi olarak kabul etmişlerdir. Tarihsel süreç sembolik evcilleştirmeden toplumsal evcilleştirmeye, oradan da ekonomik evcilleştirmeye doğru ilerleme göstermiştir. Son 10.000 yılda birçok avcı-toplayıcı toplum tarımı benimsemiş ve avcı-toplayıcı toplumların yerini tarım toplumları almaya başlamıştır. Başlangıçta taş alet teknolojisine sahip bir tarım toplumu olarak tanımlanan Neolitik dönem, yaklaşık 10.000 yıl önce Yakın Doğu'da, daha sonra başka yerlerde başlamış, 6000 yıl önce Yakın Doğu'da, 4000 yıl önce Avrupa'da ve çok daha sonra dünyanın diğer yerlerinde metallerin ortaya çıkışına kadar sürmüştür. Neolitik dönem, insanların tarım toplumu olarak yaşamayı öğrendiği bir dönem olarak kabul edilmiştir (Zvelebil ve Pluciennik, 2011). Dünyamız, ekonomik tarihi itibariyle, toplumların ekonomik performanslarını temelden değiştiren ve uzun dönemli büyümeyi mümkün kılan iki köklü devrim yaşamıştır. Bu devrimlerin ilki; M.Ö. 8. bin yılda ortaya çıkan ve daha önce avcı ve toplayıcılıkla geçinen insanları, çiftçi ve çoban toplumlarına dönüştüren "Tarım Devrimi", ikincisi ise; 18. yüzyılda başlayan ve iki yüzyılda dünyanın tarımla uğraşan nüfusunu büyük ölçüde azaltarak insanlığı hizmet ve mamul mal üreticisi haline getiren "Sanayi Devrimi"dir (Güran, 1995).

Tarım kesimi, ekonomik kalkınmanın ilk aşamasında itici güç olmuştur. Sanayileşmenin ilk aşamasını oluşturan tarıma dayalı üretim faaliyetleri daha sonraki dönemlerde gerçekleştirilecek gelişmiş sanayilere temel oluşturmuştur. Sanayi kesiminin, tarım üreticilerinin ihtiyaç duyduğu makine ve teçhizatları üretmek zorunda oluşu da kalkınmanın sağlanması yolunda sanayi kesimini uyarıcı bir faktör olarak tanımlanabilir (Özgüven, 1982). Tarımsal gelişme doğrudan sanayi, ulaşım, ticaret ve nüfusta görülen gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmış bir gelişmedir. Daha fazla gıda üretimiyle birlikte nüfus artışı sağlanmış, artan bu nüfusla birlikte fabrikalarda çalışacak iş gücü ve fabrikaların ürettiği ürünler için tüketim sınıfının oluşmasını sağlamıştır. Ulaşım sektöründe görülen gelişmelerle birlikte fabrikalarda üretilen gıdaların daha çok tüketiciye ulaşması mümkün olmuş ve böylelikle kötü geçen tarımsal hasatların yarattığı açlığa son verilmiş ve tarımsal üretimde uzmanlaşmanın yolu açılmıştır. Ayrıca üretilen gıda mallarının gerek şehirlere gerekse kırsal alanlara satılmasını organize eden ve bu satışların nakliyesini gerçekleştiren ticari sektörün gelişmesi, üretilen ürünlerin geniş bir tüketici kitlesine ulaşmasına olanak vermiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler neticesinde 19. yüzyılın ortalarına doğru, özellikle Batı

Avrupa'da, kentsel ve kırsal dünyalar her zamankinden daha belirgin bir hale gelmiştir (Farr, 2003).

Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürdüğü süre boyunca toprak bakımından zengin, işgücü bakımından kıt ve sermaye bakımından yoksul bir tarım ekonomisi olarak kalmıştır. Nüfusun yüzde 80-90'ı gibi büyük bir çoğunluğu geçimini küçük aile arazilerinde tarım ve tarıma bağlı faaliyetlerden sağlamaktaydı. Tarım sektörü hem sosyal yapı için hem de imparatorluk için büyük bir önem taşımaktaydı. Osmanlı halkının büyük bir bölümü tarımla uğraşıyordu. Tarımla uğraşan kesimin büyük bir bölümü doğrudan emeklerinin ürünlerini tüketen, geçimlik üretim yapan köylülerdi. Bu bakımdan tarım sektörü sosyal yapı için hayati derecede önem taşıyordu. Tarım kesiminden alınan "öşür" ve arazi vergileri ise devlet gelirlerinin büyük bir bölümünü oluşturuyordu (Quataert, 2004). Devlet ideolojisi bağlamında Osmanlı'da tarımsal verimlilik ile beklenen bir zenginlik düşüncesi hâkim değildi. Çünkü Osmanlı zenginliği tarımın, sanayinin ve ticaretin verimliliğini yeni teknolojiler sayesinde artıracak yöntemlerden değil, fetih yoluyla kazanılacak yeni topraklardan elde edilecek vergi gelirlerinden olmasını bekliyordu (İnalcık ve Quatert, 2000). 16. yüzyıl itibariyle imparatorluğun bu yolla bir zenginlik elde etmesi mümkün görünmüyordu. Çünkü imparatorluk toprak bakımından genişlemenin sınırlarına ulaşmıştı. Batı yönünde güçlü Avrupa devletlerinden toprak kazanmak olanaksızdı. Güney sınırlarındaki çöller doğal bir engel oluşturuyordu. Doğu sınırındaki vilayetler ise tam anlamıyla imparatorluğa bağlanamamış yapılardı (Kasaba, 1993). Osmanlı İmparatorluğu; tarım ve nüfus devrimini gerçekleştirememiş olması, ekonomik ve sosyal yapıların dönüşüme kapalı olması, denizcilik faaliyetlerine yeterince ilgi gösterilmemiş olması, rönesans sonrası Avrupa'da yaşanan bilimsel devrimin Osmanlı'da yaşanmamış olması, özel mülkiyet ve fikri haklar kavramlarının gelişmemiş olması, doğal kaynakların yetersizliği ve coğrafi faktörler gibi çok sayıda neden sebebiyle Sanayi Devrimine ayak uyduramamıştır (Şahin, 2019).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte 1923'te gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda tarımsal üretim için bir yol haritası çizilmiştir. 1938-1950 dönemi tarımsal devletçilik ile geçerken Çiftçiyi Topraklandırma Yasası çıkarılmıştır. Liberal 1950-1960 döneminde Marshall Yardımı kapsamında traktör ithalatı sayesinde tarımsal üretim görece artmaya başlamıştır. 1960-1980 planlı kalkınma döneminde tarımsal üretimde beş yıllık planlamalar esas alınarak ithal ikameci sanayileşmeye geçilmiştir. Tarımda kendi kendine yeterlilik belirli ölçüde sağlanmaya çalışılmıştır. 1980'de 24 Ocak Liberal İstikrar Kararları ile serbest piyasa

düzenine geçilmiş ve tarım sektöründe ihracata dayalı büyüme politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Ondan sonra da beş yıllık kalkınma planlamaları yapılmaya, fakat tarımda biçimsel olarak planlanmaya devam edilmiştir. Gelinen süreçte tarımın dış dünyaya açılması sonucunda ithalatçılık artmış, tarımsal kamu işletmeleri özelleştirilmiş ve yerli üreticiler dış rekabetten korunamamıştır. Türkiye verimli topraklara ve girişimci çiftçilere sahip olmasına rağmen dışa bağımlı ve zayıf bir tarım ülkesi haline gelmiştir. Bu makroekonomik sorunu çözmenin yollarından biri etkili bir tarımsal planlama stratejisini uygulamaktır. Bu strateji bağlamında, tarım sektörüne verimli üretimi artıracak teşvikler verilmeli, ithalat eğilimi sınırlandırılmalı, yaşamsal önem taşıyan tarımsal kamu işletmeleri yeniden yapılandırılmalıdır. Böylece yerli üretim ve ucuz tüketim artarken tarımsal ithalata bağlı cari açık da azalabilecektir (Kaya ve Kalaycı, 2022).

1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarım

1.1. Osmanlı'da Toprak Düzeni ve Tarım

Klasik Osmanlı dönemi olarak kabul edilen 15 ve 16. yüzyıllarda çiftçiler tasarruflarındaki arazi büyüklüğüne göre çift, nîm, bennâk, caba, mücerred gibi sınıflara ayrılarak vergilendirilmişlerdir (Öz, 2000b). İmparatorlukta tarımsal faaliyetler büyük ölçüde devletin kontrolü altında olup, bu toprak sistemine *mir-i arazi* denilmektedir. Mir-i arazi rejiminde toprağın çıplak mülkiyet hakkı devlete ait olup, toprakta en büyük pay sahibi olan padişahtır. Bunu, sadrazam, vüzara, ümera, beylerbeyi, sancakbeyi ve askeri görevler için dirlik verilen sipahiler izlemektedir (Gürbüz, 1989). Köylü topraktaki tasarruf hakları karşılığında devlete vergi ödemekle yükümdür. Bu vergilerin toplanması *sahibi-i arz* olarak anılan belirli kişilere bırakılmıştır. Fethedilen topraklar mir-i rejim uyarınca dirliklere ayrılıp buralarda sahibi-i arzlar görevlendirilmiştir. Sahibi-i arzlar bu görevleri karşılığında devlete silahlı asker yetiştirmek, donatmak ve gerektiğinde savaşa katılmakla mükellef olmuşlardır (Dinler, 1996). Osmanlı mir-i rejimi 3 farklı toprak sistemini içinde barındırmıştır. Has, geliri 100.000 akçeden fazla dirlikler olup üst düzeydeki idarecilere tahsis edilmişlerdir. Has sahipleri tımardan farklı olarak her beş bin akçe için 1 asker hazırlamakla yükümlü olmuşlardır. Has göreve bağlı olarak verildiği için sahipleri de sık sık değişmiştir. Zeamet, geliri 20.000-100.000 akçe arasında olan ikinci derecedeki emirler, beyler ve sancak beylerine verilen dirliklerdir. Zeamet sahipleri (zaim) de her beş bin akçe için 1 asker hazırlamakla yükümlü olmuşlardır. Tımar sahipleri gibi topraklar çok sınırlı bir şekilde ve küçülerek izinle babadan oğula geçmiştir. Ekonomik

açıdan toprakları rasyonel bir şekilde işleterek hububat üretiminin ara verilmeksizin sürdürülmesini amaçlayan tımar sistemi Osmanlı tarımının temelini oluşturmuştur (Yücel, 1997). En önemli ürünler tahıllar olmuştur. Tahrir defterleri üzerinde yapılan araştırmalara göre toplam üretimin %90'ınını aşan bir oranda tahıl ürünleri üretildiği saptanmıştır (Öz, 2000). Bu dönemde yasak olmasına rağmen özellikle Mısır, Venedik ve Trakya'dan yapılan buğday ihracatından yüksek kazanç sağlandığı belirlenmiştir. Pirinç, pamuk, kendir, kenevir ve tütün önemli pazar oluşturan ürünler olmuştur. Ayrıca sebze tarımı, özellikle koyunculuk ve başta bağcılık olmak üzere meyve yetiştiriciliği de önde gelen tarımsal faaliyetler arasında yer almıştır. Bağcılığın ve meyveciliğin gelişmesindeki nedenlerin başında bu alanların yetiştiricilik gereği çift ile çevrilmesinden doğan mir-i arazinin mülk araziye dönüştürülmesidir. Çiftçi arazisine bu amaçla yaptığı yatırım ile araziyi imar ederek mülk hakkını elde etmiştir (Demirci ve Özçelik, 1990).

1.2. Osmanlı'da Toprak Düzeninin Bozulması ve Tarımın Durumu

Toprak rejiminin Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmesinde rolü önemlidir. Mir-i arazi sistemi ile yetiştirilen büyük bir askeri güçle uzun yıllar üç kıtada hüküm sürmesini sağlamıştır. Ancak, duraklama dönemi ile de toprak düzeni yani mir-i arazi düzeni bozulmaya başlamıştır. Rejimin bozulması birbiriyle ilişkili nedenlere bağlı olmuştur. Tarım ürünlerinin fazlası devletçe alındığı için bu işleyişi bozacak ve toplumsal gelişimi hızlandıracak hiçbir çabaya izin verilmemiştir. Kominal olan bu yapı değişime ve yeniliğe dirençli bir yapıya dönüşmüştür (Gürbüz, 1989). Osmanlı'da, modernize olmayan ordu ile yapılan savaşlarda önemli yenilgiler alınmış ve buna bağlı olarak fetihlerden gelen ganimetler de azalmıştır. Bu nedenle ordunun yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiş ve kapı kulu askerleri artırılmış, ancak bu artış beraberinde askerlerin harcamasını da artırdığı için yeni gelir kaynakları arayışına gidilmiştir. Ordunun modernize edilmesi tımar sahiplerine olan ihtiyacı da azaltmış, tımarlar sipahilerden alınmış ve ihale yöntemi ile mültezim adı ile anılan kişilere devredilmiştir. Mültezimler ise ödedikleri vergiden daha fazlasını reayadan almak için her türlü baskıyı uygulamış ve köylünün yoksullaşmasına neden olmuşlardır (Dinler, 1996). Mültezimlik tarımda modernleşmeyi engellemiş, haberleşme ve ulaşım olanaklarının yetersizliği de eklenince çiftçi içe dönük üretime yönelmiştir (Tokgöz, 1995). Aynı dönemde idari, siyasi ve ekonomik sıkıntılar yoğun olarak yaşanmaya başlamıştır. Geçim sıkıntısı içinde olan ve yüksek vergi ile daha zor duruma düşen köylü tefecilere yönelmiştir. Borçların ödenememesi

de toprağın tefeciye devredilmesi sonucunu doğurmuştur (Demirci ve Özçelik, 1990).

Öncelikle Avrupa'da toprak düzeninin ferdi mülkiyete geçmesi ile modern tekniklerin kullanılması gelir artışını sağlamıştır. Tarım dışı faaliyetlerin gelişmesi, tüm alanlarda teknolojinin kullanılması mümkün olmuştur. Gelişen ticaret yolları Akdeniz'in dolayısı ile Osmanlı mülkünün gelirini geriletmiş, Avrupa'da yaşanan enflasyon Osmanlı İmparatorluğunu ucuz gıda maddesi ve hammadde ithal edilen bir pazar durumuna dönüştürmüştür (Gürbüz, 1989). Tüm bunlara çözüm olması için III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecit'in ıslahat denemeleri de sonuçsuz kalmıştır. Tımar sisteminin çökmesinden sonra kırsal alana yönelik hizmetler filizlenmeye başlamıştır. 18. yüzyılın ortalarına kadar askeri amaçlar için oluşturulmuş olan ve daha sonra da "hara" adını alan "hayvanat ocakları"ndan başka resmi bir tarımsal örgütlenme görülmemektedir. Hayvanat ocaklarının askeri gereklere yönelik olduğu dikkate alındığında bu oluşumu dahi kamusal tarım örgütü olarak nitelendirmek mümkün değildir (Gürbüz, 1989). Gerileme dönemi ile birlikte toprak düzeni de yenilenemeyince tımar sistemi de Tanzimat Fermanı (1839) ile kaldırılmıştır. Bu yıldan sonra mültezim uygulaması sona erdirilmiş ve vergilerin devlet görevlileri tarafından alınması kabul edilmiştir. Ancak bu da beklenen başarıyı gösteremediği için 1841 yılında yeniden mültezim uygulamasına geçilmiştir. Tanzimat yıllarında özel mülkiyet haklarının uygulanması büyük çiftliklerin oluşmasına da neden olmuştur. 1847 yılında çıkarılan bir tebliğ de toprak parçalanmasının ilk adımı olarak tarihe geçmiştir. Böylece topraklar parçalanarak daha da küçülmüş, bu küçülmeye verim artırıcı tarım tekniklerinin kullanılmaması da eklenince tarımsal gelir giderek düşmüştür. Bu tehlikeler karşısında 1858 yılında Ahmet Cevdet Paşa, Mehmet Rüştü Paşa, Arif Bey ve Tahsin Bey'den oluşan bir kurul tarafından arazi kanunnamesi çıkarılmıştır (Demirci ve Özçelik, 1990).

1858 arazi kanunnamesine göre mir-i toprakların mülkiyeti devlette, tasarruf hakkı köylüye verilmiştir. Kanunname köylüye topraktan yararlanma hakkını devretmeyi de mümkün kılmıştır. Böylece mir-i toprakların özel mülkiyete geçişi de başlamıştır. Ayrıca, daha önce tasarruf hakkı dirlik sahibi tarafından dağıtılırken kanun ile bu görev mal memurlarına devredilmiştir. 1874 yılında tapu örgütü kurulmuş ve 1911 tarihinde de çıkarılan kanun ile köylünün tasarrufunda bulunan mir-i araziyi ipotek edilebilir, borç karşılığı satılabilir hale getirilmiştir. Bu kanunlar ile Cumhuriyet öncesi özel mülkiyet gelmiş, ancak adil olmayan bir toprak düzeni oluşmuştur. 1913 yılında derlenen bilgilere göre çiftçi ailelerinin %5'i toprakların %65'ine sahip iken, çiftçi ailelerinin %8'ini oluşturan 80.000 ailenin de topraksız olduğu belirlenmiştir

(Dinler, 1996). 19. yüzyılın 2. yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğunda dış ilişkiler artmış ve yeni üretim faaliyetleri için ilk girişimler başlamıştır (Demirci ve Özçelik, 1990). İlk olarak şeker pancarı üretimi için çabalar başlamış ancak 1913 yılına kadar başarılı olunamamıştır. 1913 yılında ıslah edilmiş şeker pancarı tohumları ithal edilerek Bursa, Çanakkale, Elazığ, Sivas, Ankara ve Şam'da denemeler başarılı sonuçlandığı için üretime başlanmıştır. Ancak, önceki yıllarda başarısız olan şeker fabrikasının kurulması cumhuriyet dönemine kadar mümkün olamamıştır. 1860'lı yılların başında pamuk tarımı teşvik edilmiştir. Ancak dokuma sanayinin gelişmemiş olması diğer ülkelerle rekabet şansını azaltmış ve yalnızca ham pamuk ihracatı yapılarak gelir sağlanabilmiştir. Pamuk veriminin geliştirilmesinde önce İngilizler sonra da Almanlar etkili olmuşlar ve ticaret yetkilerini ellerinde tutmaya çalışmışlardır (Tokgöz, 1995). Aynı yıllarda ipek üretiminin artırılması için dutluk alanlara yönelik muafiyetler benimsenmiş ve ipek ihracatı yapılmaya başlanmıştır. İhracat şansı olan ürünler için çeşitli teşvikler yapılmıştır. Önemli ihracat ürünleri arasında olan tütün ekim alanları bu dönemde dört kat artış göstermiş ve 8 bin hektara yükselmiştir. Yine, incir ve üzüm üretiminde de iki kata varan artış sağlanmıştır. Tanzimat fermanı ile teşvik edilemeye başlanan diğer bir ürün de merinos yetiştiriciliği olmuştur. Ancak, kapütülasyonlarla iç Pazar, gümrüksüz ithal mallara açık olduğu için üreticiler rekabet edememiş ve bu üretim dalından beklenen sonuç yeterince alınamamıştır. Kapütülasyon altında olan ülke, 1878-1913 yılları arasında her yıl ortalama 75 bin ton un, 65 bin ton pirinç ve 10 bin ton buğday ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle her yıl yaklaşık 12 milyon altın lira ödenmiştir (Tokgöz, 1995).

2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Tarım

Türkiye'de Cumhuriyet sonrası yaşanan ekonomik gelişmeler sonucunda sanayi sektörüne ağırlık verilmiş, fakat tarım sektörü de ülke ekonomisi içerisinde önemini birçok bakımdan korumaya devam ettirmiştir. Tarım sektörünün Türkiye'de milli gelirin oluşumundaki nispi payı yıllar itibari ile geriliyor olmasına rağmen, sanayi sektörüne sağladığı girdi, genel istihdam, dış ticarete katkısı ve hizmet sektörü için yarattığı etki dikkate alındığında, Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi büyüktür (Kıral ve Akder, 2000)

2.1. 1923-1929 Yılları Arasında Tarım Sektörü

1923-1929 yılları arasında tarımsal alanda yapılan çalışmalarda büyük ölçüde İzmir İktisat Kongresinde kararlaştırılan ilkelere dayandırılmıştır (Sarıkoyuncu ve Kayıran, 1998). Ülkede kalkınmayı sağlayacak sektör olarak

tarım sektörü seçilmiş ve tarımsal üretimi artırmayı amaçlayan politikalar izlenmiştir. Bu yıllar arasında yaşanan gelişmeler yapılan seçimin başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Dönem içerisinde tarım sektöründe %10'un üzerinde bir büyüme hızı yakalanarak, ülkenin içinde bulunmuş olduğu zor durum, tarım sektörünün yaratmış olduğu olumlu etki ile aşılmıştır (Yazıcı, 2021). Cumhuriyet döneminde tarım alanında yapılan çalışmaların en önemli uygulaması, İzmir İktisat Kongresinde alınan karardan sonra, 17 Şubat 1925 tarihinde ve 552 sayılı 'Aşarın ilgası ile Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanunla' Osmanlıdan devrolmuş aşar vergisi tamamen kaldırılmış olmasıdır (Topuz, 2007).

Aşarın kaldırılması pazarlanabilir ürün artığı ve ticarileşme gücünü artıran bir politikaydı. Çiftçi için ağır bir yük haline gelen aşar vergisi 1924 yılında bütçe gelirinin %22'sini ve dolaysız vergilerin %63'ünü oluşturuyordu (Karabağ, 2017). Aşar vergisinin kaldırılmasıyla çiftçi üzerindeki ağır vergi yükü büyük ölçüde azalmıştır. Arazinin gayrisafi hasılatı üzerinden çoğu kez ayni olarak alınan vergi, çiftçiyi üretim yapmaktan caydırmaktaydı. Aşar vergisinin kaldırılması ve bu verginin kazanç vergisine kaydırılışı tarımda üretimi özendirici bir ortam oluşturmuştur. Vergi ağırlığı kırsal kesimden pazara ve kente doğru yönlendirilmiştir (Pamuk ve Toprak, 1988). 1929 yılında 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile tarım kredi kooperatifleri kurulmuş ve bu kooperatiflerin çiftçinin finansal sorunlarının çözülmesine katkı sağlaması amaçlanmıştır (Yıldız, 2012).

Tarımda makineleşmeyi özendirebilmek için büyük çiftçilere tarımsal araçlarda kullanılan yakıtlar, gübre ile tarımsal ilaçlar ve kimyasal girdilerin gümrük vergilerinden muafiyeti sağlanmıştır (Karabağ, 2017). 1929 dünya ekonomik krizinin yol açtığı kitlesel işsizlik ve sert fiyat düşüşleri Türkiye'de yalnızca tarım ürünleri fiyatlarının dünya piyasalarında değer kaybetmesine neden olmamış bunun yanında büyük oranda dışa bağımlı olduğu sanayi ürünlerini de etkilemiştir. Aslında sanayileşmiş ülkelerin aldıkları tedbirler sayesinde sanayi ürünlerinde ortaya çıkan fiyat düşüşleri daha az düzeyde gerçekleşmiştir. Fakat bu durum ihraç ürünlerinin çok ucuzladığı ama buna karşılık ithal sanayi ürünlerinin fazla düşmediği Türkiye'nin aleyhine sonuçlanmış ve büyük bir dış ticaret açığına yol açmıştır. Bu nedenle Türk tarım kesimi krizden büyük oranda etkilenmiş olup tarım ürünleri fiyatları 1929-1930 yılları arasında ortalama olarak %60-%70 oranında azalma yaşamış ancak ithal edilen sanayi ürünleri fiyatlarında bu oran %10-%27 olarak gerçekleşmiştir (Tekeli ve İlkin, 2009).

2.2. 1930-1939 Yılları Arasında Tarım Sektörü

Dünya da uygulanan liberal iktisat politikaları sonucu 1929 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz liberalizmin hem Türkiye'de hem de dünyada etkisini kaybetmesine yol açmıştır. Liberalizmin etkisini kaybetmeye başlamasıyla Türkiye yeni bir ekonomi politikası arayışı içerisine girmiş ve ekonomilerin içine kapandığı bu dönemde devletçi iktisat politikalarına yönelmiştir (Özdoğan ve Develi, 2020). Tarım ürünlerinde yaşanan hızlı fiyat düşüşleri sonucu çiftçinin uğradığı zararlar mali imkânlar ölçüsünde yapılan yardımlar ve alınan önlemlerle minimum seviyeye çekilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde tarım alanında alınan önlemler arasında en önemlisi buğday fiyatlarını korumak amacıyla 3 Temmuz 1932 yılında 2056 sayılı "Buğday Koruma Kanunu" çıkartılması olmuştur. Bu kanun sayesinde buğday fiyatları hükümet tarafından desteklenmeye başlamıştır (Sarıkoyuncu ve Kayıran, 1998). 1930 yılında tarım sektörü GSMH içerisinde %46,5 ile en büyük paya sahiptir. Tarım sektörünü %43,6 ile hizmetler sektörü takip etmiş ve sanayi sektörü %9,9 ile en düşük paya sahip olmuştur (Yazıcı, 2021).

2.3. 1940-1945 (II. Dünya Savaşı) Yılları Arasında Tarım Sektörü

Türkiye II. Dünya savaşına doğrudan dâhil olmamış ancak savaşa girme olasılığına karşı askeri ve siyasal alanda birçok önlem almıştır. Alınan bu önlemler Türkiye'nin ekonomik yönden sıkıntılı bir dönem geçirmesine neden olmuştur. Savaşın ilk yıllarında nüfusun büyük bir bölümünün silahaltına girmesi üretim kapasitesinin azalmasına yol açmıştır (Yardımcı ve Kutlutürk, 2019). 1940-1945 dönemi Türkiye ekonomisi için bir gerileme dönemi olarak kabul edilmiş ve bu dönemde tarımın GSMH içerisindeki payı en yüksek %47,3 en düşükte %39,1 olarak gerçekleşmiş, tarım sektörü ekonomi üzerindeki etkisini korumaya devam etmiştir (Yazıcı, 2021).

2.4. 1946-1960 Yılları Arasında Serbest Dış Ticaret Döneminde Tarım Sektörü

II. Dünya savaşının sonrası, 1946-1960 dönemleri arası Türkiye için; ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşam açısından önemli bir dönem olmuştur. Çünkü bu süreçte toplumsal ve siyasal yapı tamamıyla değişime uğramış ve Türkiye kontrollü müdahaleci devletçilik anlayışından serbest ticaret anlayışına yönelmiştir (Oktar ve Varlı, 2010). 1946 yılına kadar izlenen politikalar doğrultusunda yatırımlarını olabildiğince ülke içi kaynaklardan karşılamaya çalışmış olan Türkiye bu dönemden sonra dış yardımlara ihtiyaç duymuştur (Kepenek ve Yentük, 2001).

Türkiye'nin yardımlardan yararlanmak istemesinin temel nedeni ise sanayileşmekten ziyade tarım sektörü öncülüğünde bir kalkınma modeli izlemek istemesi olmuştur (Oktar ve Varlı, 2010). Bu amaçla yardımları değerlendirmek adına uzman heyetler gelmiş, Türkiye'nin tarımsal potansiyelinin yüksek olduğu ve üretimi artırmanın mümkün olduğunu raporlamışlar, tarımsal üretimin artmamasının nedenleri arasında da sermaye yetersizliği, ekipman, teçhizat eksikliği ve alt yapı sorunları gösterilmiştir (Oktar ve Varlı, 2010). Bu nedenle de alınan yardımların %60'ı tarım alanında kullanılmıştır (Ertem, 2009). 1946-1960 yılları arasında başta traktör kullanımı olmak üzere çağdaş girdi kullanımı artmıştır. Bu durum işlenen alanın genişlemesini etkilemiş, sağlanan kredi olanakları ve destekleme fiyatlarıyla tarımda sermaye birikimi süreci hızlanmıştır (Kepenek ve Yentük, 2001).

2.5. 1980 Yılına Kadar Planlı Dönemde Tarım Sektörü

Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurularak, beşer yıllık kalkınma planları ve bunların yıllık uygulama planlarını hazırlamıştır (Dernek, 2006). 1963-1967 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968 -1972 yılları arasında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973 -1978 yılları arasında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur.

2.6. 1980 Sonrası Dönemde Tarım Sektörü

24 Ocak 1980 kararlarına kadar ekonomide ithal ikameci sanayileşme politikası benimsenirken karar sonrasında ihracata dayalı sanayileşme politikası benimsenmeye başlanmıştır. Bu dönem dış ticaret teşviklerinin artırıldığı, liberal politikalar sonucu rekabete elverişli ekonomik sistemin oluştuğu bir dönem olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2001). Uygulanan bu politikaların tarım sektörü üzerindeki etkisi ise ağır olmuştur. Devlet 1950'li yıllardan itibaren tarım sektörüne sağladığı teşvik ve destekleri bu dönemde geri çekmeye başlamıştır. Ekonomide liberal politikaların uygulanmaya başlanması ile tarımsal ürünlerin ithalatında artış yaşanmış ve bunun sonucunda tarımdan elde edilen ürünlerin miktarında azalmalar ortaya çıkmıştır. Yurt içinde üretilen ürünlerin fiyatları ve pazar payları ise ithalatın artmasıyla olumsuz yönde etkilenmiştir. Ayrıca fiyatlarda yaşanan düşüşler, devlet desteğinin azalması ve tarıma sağlanan sübvansiyonların geri çekilmesi de tarım kredilerinin yükselmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda da tarımsal verimlilik azalmış ve geçimini tarımdan sağlayan kesim gelir yönünden dara düşmüştür (Erbay, 2013).

1990'lı yıllardan itibaren kamunun vermiş olduğu açıklar ve bu açıkların finansmanının dış kaynak yerine iç kaynaktan sağlanmaya çalışılması, bunun neticesinde ortaya çıkan yüksek faiz, ücret ve maaşlardaki yüksek artışlar, KİT açıklarının giderek kontrol edilemez hale gelmesi ve alt yapı harcamalarının artması Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir (Karagül, 2016). Bunun üzerine; enflasyonu düşürmek, ithalatı düşürüp, ihracatı artırmak, dış açığı dengelemek, özelleştirme, KİT'lerin düzenlenmesi, yerel yönetimlere ilişkin idari ve mali düzenlemeler, kamu sektöründe istihdamın rasyonalizasyonu ve tarımı destekleme politikalarını içeren 5 Nisan 1994 İstikrar Programı uygulanmaya başlanmıştır (Turan, 2011). 5 Nisan 1994 istikrar programı kapsamında oluşturulan tarımsal politikalar ile tarım kesiminin desteklenmesi hedeflenmiştir. Ancak bu politikalar arasında önemli bir yere sahip olan kredi kolaylıkları aracılığıyla tarımsal kesime gelir aktarımı sağlama politikası küçük üreticilerin gelir seviyesini artırmada etkili olamamıştır. Tarımsal destekleme tam olarak amacına ulaşamamış ve tarımsal destekleme politikalarının yeniden düzenlenmesi ilerleyen zamanlara kalmıştır (Yazıcı, 2021).

Sonuç

Türkiye, 1923 yılında GSYH'nın yaklaşık %43'ünü oluşturan tarım sektörü bu oranında küçük değişiklikler yaşayarak 1970'li yıllara kadar gelmiştir. Bu oran 1980 yılında %24,4, 1990 yılında %16,4 ve 2018 yılında yaklaşık %5,8 olmuştur. Yaklaşık yüz yıllık dönemde tarım sektörünün GSYH içindeki payı %85 oranında düşüş yaşamıştır. Yaşanan bu düşüşe rağmen bugün bile Türkiye ekonomisinde tarımın payı, diğer gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında çok yüksek bir orana sahiptir (Yazıcı, 2021).

Coğrafi konumu gereği dünyanın en büyük talep merkezlerinden Avrupa'nın tam yanında bulunan Türkiye, Batı Asya'nın zengin doğal kaynaklarına sahip ülkeleriyle de ticari imkanlarını geliştirmektedir. Dış piyasalarda salgın döneminde Türk tarımına olan ürün talebi artarken tüketici farkındalığı gelişmekte ve genç nüfus potansiyeli Türkiye için fırsatlara işaret etmektedir. Kamunun destek, teşvik ve koordinasyonunun varlığı da Türkiye'nin ekonomik ve ticari imkanlarını artırmaktadır. Türkiye geçmişten günümüze önemli bir tarım ülkesi olmuştur. Dünya tarım topraklarından yüzde 0,8 pay almasına rağmen toplam küresel çıktının yüzde 1,29'undan fazlasını üreten Türkiye gelişen teknolojiyi hem etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir. Küresel tarımsal ihracatın yüzde 1,57'sini ve ithalatın yüzde 1,14'ünü gerçekleştiren bir ülke olarak Türkiye, mevcut konumunu güçlendirerek sektöre öncülük etmelidir. Küresel tarım ekonomisinin ulaştığı

3,67 trilyon dolarlık hacim sektörün potansiyelini işaret ederken koronavirüs salgınının ortaya çıkardığı gerçeklik ise tarımsal üretim ve güvenliği daha fazla öne çıkarmaktadır. Ülkeler gıda ürünlerinde ihracatı kısıtlarken üretimi artırmak için kamu desteklerini devreye almaktadır (İkbal, 2022).

Kaynaklar

Anonim, *Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri*. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Mayıs, 2004.

Demirci, R., Özçelik, A. *Tarım Tarihi*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:1186, Ankara 1990.

Dinler, Z., *Tarım Ekonomisi,* IV. Basım, Ekin Yayınları, Bursa 1996.

Doğan, Z., Seçkin Arslan, S. ve Berkman, A. N. 'Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış', *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* cilt: 8, sayı: 1, (Ocak, 2015), s: 29-41.

Erbay, R. 'Ekonomik kalkınmada tarımın rolü: Türkiye üzerine bir değerlendirme', *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 2013, 5-7.

Ertem, B. 'Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı', *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 2009, 377- 397.

Farr, J. R. *World Eras: Industrial Revolution in Europe*, 1750-1914 (Cilt 9), United States: Gale 2003.

Günaydın, G. 'Türkiye Tarım Sektörü', *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, Sayı 76-77, s.21.

Güran, T. *İktisat Tarihi,* Acar Matbaacılık Yayıncılık Hizmetleri Ambalaj Sanayii ve Tic. AŞ, İstanbul 2006, 1995, s. 3.

Gürbüz, M. 'Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Tarihi Gelişimi', *TODAİ Uzmanlık Tezi*, Ankara 1989.

İkbal, D. 'Küresel Trendler Çerçevesinde Türkiye Tarımının Gelişimi ve Gelecek Vizyonu', *Seta Analiz*, Sayı:374, 2022.

İnalcık, H. ve Quatert, D. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600) (Cilt 1)*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.

Karabağ, H. 'Osmanlı'nın tarımsal mirası ve erken cumhuriyet döneminde kırsal kesimin kalkınmasına yönelik çalışmalar (Bursa örneğinde)', *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(32), 2017, 225-257.

Karagül, M. *Dünya Ekonomisi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2016.

Kasaba, R. *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, İstanbul: Belge Yayınları, 1993.

Kaya, M. ve Kalaycı, İ. 'Türkiye'de Tarihsel Süreçte Tarım Politikası ve Planlama Deneyimi', *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 13, Sayı: 2, 2022, 23-34.

Kepenek, Y, ve Yentürk, N. *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitapevi 16. Basım, İstanbul 2001.

Kıral, T. ve Akder H. '*Makro Ekonomik Göstergelerle Tarım Sektörü'*, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak, Milli Kütüphane, Ankara 2000, s.1.

Oktar, S. ve Varlı, A. 'Türkiye'de 1950-54 döneminde Demokrat Parti'nin tarım politikası', *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 2010, 1- 22.

Öz, M. 2000. *Osmanlıda Klasik Dönemde Tarım,* Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:3, Ankara. Özdoğan, F. ve Develi, 'A. İktisat Politikaları Çerçevesinde Tek Parti Dönemi Hükümet Programlarında Sosyal Politika Hedefleri (1923-1939)', *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(3), 2020, 4-36.

Özgüven, A. *Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye*, Bursa Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1982, s. 107.

Pamuk, Ş. ve Toprak, Z. *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*. Yurt Yayınları, 271 s. Ankara 1988.

Quataert, D. *Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1922 (3. b.)*. (A. Berktay, Çev.) İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Sarıkoyuncu, A. ve Kayıran, M. '*Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk'ün Tarım Politikası ve Sonuçları*' Erdem, 11(31), 1998, 215-242.

Şahin, R. 'Sanayi Devrimi Osmanlı İmparatorluğu'nda neden Başlamadı?', *Business, Economics and Management Research Journal - BEMAREJ*, Volume 2, Issue 1, 2019, 1-16.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları,* Bilge Kültür Sanat, 2009.

Tokgöz, E. *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi,* Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları, Yayın No:16, Ankara 1995.

Topuz, A. G. H. 'Cumhuriyet dönemi ekonomisinde tarımsal yapının incelenmesi (1923-1950)', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 2007, 377-390.

Turan, Z. 'Dünyadaki ve Türkiye'deki krizlerin ortaya çıkış nedenleri ve ekonomik kalkınmaya etkisi', *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 2011, 56-80.

Zvelebil, M. and Pluciennik, M. 'The Role of Food, Agriculture, Forestry and Fisheries in Human Nutrition', *Historical Origins of Agriculture*, Volume 1, 2011, 41-78.

Yardımcı, M. E. ve Kutlutürk, D. 'İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Ekonomik Kısıtları', *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 2019, 47-67.

Yazıcı, A. *'Tarım Sektörünün Türkiye Ekonomisi Gelişimine Katkısı 1980-2018 Döneminin Analizi'*, T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Yücel, İ.H. *Bilim ve Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu*, DPT Yayınları, Ankara 1997.